

ЛУКИАН ПРОМЕТЕЙ, ИЛИ КАВКАЗ

Превод от старогръцки: Александър Ничев, 1971

chitanka.info

ХЕРМЕС

Хефесте, това е Кавказ, към който ще трябва да бъде прикован този нещастен титан^[1]. Нека сега огледаме за някоя подходяща канара, дали няма нейде място, непокрито от снега, та веригите да се вбият здраво и всички да го виждат, като виси.

ХЕФЕСТ

Да огледаме, Хермесе. Не трябва да бъде разпънат нито на ниско и приземно място, за да не му помогнат неговите създания, хората, нито пък на върха, защото така не ще го виждат отдолу, ами, ако искаш, нека се разпъне тук нейде по средата, над пропастта, с ръце прострени от тази канара към насрещната.

ХЕРМЕС

Добре казваш. Скалите тук са стръмни и отвред недостъпни, леко наклонени, и канарата има само ей това местенце за стъпване, та едва може да се застане на върха на пръстите, и изобщо тук разпъването ще стане най-удобно. — Хайде, Прометее, не се май, ами се качвай и дай да те приковат към планината!

ПРОМЕТЕЙ

Поне вие, Хефесте и Хермесе, ме пожалете, незаслужено страдам!

ХЕРМЕС

Искаш да кажеш, Прометее, вместо тебе да приковат нас за неизпълнение на заповедта? Или мислиш, че Кавказ не стига да побере още двама приковани? Хайде, протегни десницата си! — Ти, Хефесте, я прикови и пригвозди, удряй здраво с чука! — Дай и другата! — Хубаво да се закове и тя! — Добре! А сега вече ще долети и орелът, за да къса черния ти дроб, та да получиш всичко заради хубавото и изкусно свое ваятелство.

ПРОМЕТЕЙ

Кроносе, Япете, и ти, майко! Как страдам аз, нещастният, без да съм извършил нищо лошо!

ХЕРМЕС

Нищо лошо ли не си извършил, Прометее? Ти, който, първо, натоварен с подялбата на месото, я извърши така несправедливо и измамнически, че прибра за себе си най-хубавите части и заблуди Зевс, като постави пред него кости, „покрити със лъскава лой“^[2]? Помня, бога ми, тъй казва Хезиод. После, ти създаде хората, най-коварните животни, и особено жените. На всичко отгоре открадна най-ценния имот на боговете, огъня, и го даде на хората. Толкова престъпления си извършил, а казваш, че са те оковали, без да си сторил нищо незаконно!

ПРОМЕТЕЙ

Изглежда, че и ти, Хермесе, според думите на Омир, „обвиняваш един невиновен“^[3], като ме кориш за такива неща, заради които бих се сметнал за достоен да се храня в Пританея, ако се вършеше правото. Ако имаш време, аз с удоволствие бих се оправдал срещу обвиненията и бих показал, че Зевсовата присъда над мене е несправедлива. А ти — понеже си устат и адвокат — говори в негова защита, докажи, че е издал справедливо решение да бъде разпънат близо до тези Каспийски врати при Кавказ, най-жалостна гледка за всички скити.

ХЕРМЕС

Закъсняла е апелацията ти, Прометее, няма полза от нея. Все пак говори. И без това ще трябва да чакаме, докато долети орелът, за да се погрижи за твоя дроб. Добре би било да използваме промеждутъчното време, за да чуем една софистическа реч, какъвто си изпечен майстор на речите!

ПРОМЕТЕЙ

Тогава, Хермесе, по-напред говори ти, обвини ме колкото се може по-страшно и не пропускай нищо от справедливите дела на баща си. Тебе, Хефесте, вземам за съдия.

ХЕФЕСТ

Не, бога ми! Знай, че в мое лице ще имаш не съдия, а обвинител, задето откъсна огъня и ми остави пещта студена!

ПРОМЕТЕЙ

Тогава, разделете си обвинението — ти приказвай за кражбата, а Хефест ще ме обвинява за създаването на хората и за подялбата на месото. Изглежда, че и двамата сте майстори и способни в речите.

ХЕФЕСТ

Хермес ще говори и заради мене. Аз не съм по съдебните речи, повечето се въртя около пещта. Той е оратор и с тези работи се занимава не между другото^[4].

ПРОМЕТЕЙ

Аз никога не бих помислил, че Хермес ще пожелае да говори и за кражбата ми и че ще ме обижда за такова нещо, в което ми е колега^[5]. Но ако се заемеш и с това обвинение, сине на Мая, вече е време да минеш към него.

ХЕРМЕС

Е, да, Прометее, много дълга реч и достатъчна подготовка е нужна във връзка с извършеното от тебе! Съвсем не стига да се кажат главните ти престъпления — че като ти бе възложено да разделиш месото, запази за себе си най-хубавите късове и измами царя^[6], че създаде хората, без никаква нужда от тях, че открадна огъня от нас и го занесе на тях! И, струва ми се, драги, ти не съзнаваш, че при такива дела си изпитал голямото човеколюбие на Зевс. Ако отричаш, че си извършил тези неща, ще трябва да те изобличавам, да се простирам надълго и да се опитвам да изтъкна истината колкото се може по-ясно. Но ако признаеш, че си направил такова разпределение на месото, че си новаторствал, създавайки хората, и че си откраднал огъня, моето обвинение е достатъчно, и повече не ще говоря — защото това би било просто празна приказка.

ПРОМЕТЕЙ

Дали не е празна приказка и това, което каза, ще разберем малко по-късно. Но тъй като твърдиш, че обвиненията ти са достатъчни, аз ще се опитам, доколкото мига, да оборя нападките ти.

Първо слушай по въпроса за месото. Но, кълна се в Уран, дори сега, говорейки това, аз се срамувам заради Зевс, дето е толкова

дребнав и недоволен, та понеже намерил една малка кост в своя дял, праща на разпъване един тъй стар бог^[7], без да си спомни за моето съратничество^[8] и без да помисли колко малка е причината за гнева му и че е детинщина да се гневи и сърди, ако сам не вземе по-голямото.

А такива измами, Хермесе, които стават при пирове, мисля, не бива да се помнят, а дори ако се допусне някакво прегрешение сред пируващите, то да се смята за шега и гневът да се изостави още там, на самия пир. Но да се пази омразата и на другия ден, да се злопаметства и да се държи един вчерашен гняв, остави, това нито подобава на богове, нито е по царски. Че ако от пировете се махнат приятности като лъжата, шегите, подигравките и насмешките, останалото е пиянство, преяждане и мълчание, работи тъжни, невесели и съвсем неподходящи за пир. Затова аз мислех, че на другия ден Зевс дори не ще си спомни за това, камо ли пък че толкова ще се разсърди и ще сметне, че е изпатил нещо ужасно от това, дето някой, като дели месото, си е направил шега, за да изпита дали избирацията ще познае по-хубавия дял.

Но представи си, Хермесе, още по-лошото — че не съм определил за Зевс по-лошата част, а всичко съм отмъкнал. Какво тогава? Би ли трябвало заради това, дето има една дума, да обърне земя и небе, да измисли окови, кръстове и цял Кавказ, да изпраща орли, да ми изтръгне дроба? Гледай, това не обвинява ли самия негодуващ в голяма дребнавост, в низост на мисълта и в податливост на гнева? Ами какво би направил той, ако беше изгубил цял вол, щом толкова се гневи заради малко месо?

А колко по-разумно постъпват в подобни случаи хората, за които би било естествено да бъдат по-буйни в гнева си, отколкото боговете! И все пак сред тях няма такъв, който би наказал готвача си с разпъване, ако той, докато вари месото, пъкне пръста си в супата и го оближе или докато то се пече, откъсне малко и го глътне. Не, прощава му. Ако пък силно се ядоса, удря го с юмрук или го перва по бузата, но никой при тях не е бил разпънат за такива неща. Толкова за месото. Срамно е за мене да се защитавам, но много по-срамно е за него да ме обвинява.

А сега е вече време да говоря за ваятелството си и за това, че създадох хората. Но този въпрос, Хермесе, съдържа две обвинения, и аз не зная по кое от двете ме съдите — дали че хората изобщо не е трябвало да се създават и е било по-добре да останат неподвижни във

вид на проста пръст, или че е трябвало да бъдат създадени, но да бъдат оформени не по моя, а по друг някакъв начин? Аз обаче ще говоря и по двете. И първо ще се опитам да докажа, че за боговете не е произлязла никаква вреда от това дето хората са доведени в живота; второ, че това е много по-полезно и по-добро за тях, отколкото ако земята трябваше да остане пуста и безлюдна.

Някога съществуваше — така по-лесно ще проличи дали съм извършил престъпление, като съм преустроил човешките работи, — та, казвам, съществуваше само божественият и небесният род, а земята беше нещо диво и безформено, цялата обрасла с гори, и то непроходими, никъде нито божи олтари, нито храмове — отде ще се вземат? — нито статуя, нито изображение, нито други такива неща, каквито сега се срещат много и навред и се тачат с най-голяма грижа. И аз — понеже винаги предвиждам с оглед към общото дело, гледам да напредват работите на боговете и всичко друго да повишава реда и хубостта си — намислих, че ще бъде по-добре да взема малко глина и създам някакви животни, като ги изработя по вид подобни на самите нас. Защото смятах, че на божеството липсва нещо, ако не съществува противоположното нему, сравнението, с което ще го изтъква като по-блажено. То трябва да бъде смъртно, но иначе много изкусно, много разумно и с усет за доброто.

И така, според думите на поета, аз „смесих земя със вода“^[9], размекнах я и изваях хората, като викнах и Атина да ми помогне в работата. Това е голямото ми престъпление към боговете! И виждаш колко голямо е наказанието ми, задето от кал направих животни и доведох до движение неподвижното дотогава. Както изглежда, оттогава боговете са по-малко богове, тъй като на земята са възникнали някакви смъртни животинки. Зевс така негодува сега, като че ли чрез създаването на хората боговете са понижени. А може би се бои да не би и те да се вдигнат на въстание срещу него и да обявят война на боговете, както бяха сторили гигантите^[10]. Но че вие, Хермесе, в нищо не сте онеправдани от мене и от моите дела, е ясно. Или ти покажи нещо, макар и най-дребно, и аз ще млъкна, убеден, че сте ме наказали справедливо.

А че моята дейност е дори полезна за боговете, ще разбереш, като погледнеш цялата земя, която вече не е мръсна и необработена, а е украсена с градове, с ниви и питомни растения, по морето плуват

кораби, островите са населени и навред олтари, жертвоприношения, храмове, събори:

*Зевс е изпълнил всичките друми, всичките сборища
людски^[11].*

Ами че ако бях създал тая придобивка само за себе си, щях да се възползвам сам от изгодата ѝ, а аз я донесох и я поставих пред вас, с оглед към общото благо. Нещо повече, храмове на Зевс, Аполон, Хера и на тебе, Хефесте, могат да се видят навред, а на Прометей — никъде^[12]. Виждаш как мисля само за своята изгода, а общата подценявам и предавам!

Помисли още и по това, Хермесе: смяташ ли, че някакво благо без свидетели, като например владение или творение, което никой няма да види и похвали, ще бъде сладко и приятно за притежателя си? Но защо казах това? Защото, ако не бяха създадени хората, красотата на вселената щеше да бъде лишена от свидетели и ние щяхме да бъдем богати с едно богатство, което нито би будило възхищение у някой друг, нито за нас самите би било ценно, защото нямаше да има нещо по-малко, с което да го сравняваме, и нямаше да разберем степента на блаженството си, след като не виждаме други същества, лишени от нашите блага. Защото голямото би се сторило голямо само когато се сравни с малкото. А вие, които трябваше да ме тачите заради тази моя линия, ме разпънахте и така се отблагодарихте за моя замисъл.

Но, ще кажеш, сред тях има злодейци, те прелюбодействуват, воюват, женят се за сестрите си, заговорничат срещу бащите си^[13]. Та у нас няма ли голямо изобилие от такива дела? И все пак никой не би обвинил поради това Уран и Гея, че са ни създали. Може би ще кажеш още, че по необходимост ние имаме много неприятности, като се грижим за тях. Тогава по същата причина трябва да се сърди и овчарят, задето има стадо, тъй като трябва да се грижи за него. Но тази трудност е и сладка. От друга страна, грижата не е неприятна, щом доставя някакво развлечение. Та какво щяхме да правим, ако нямаше за кого да се грижим? Щяхме да бездействуваме, да пием нектар и да се тъпчем с амброзия, без да вършим нищо.

Но това, което ме задушаваш от яд, е, че порицавате създаването на хората и особено на жените и все пак се влюбвате в тях, непрестанно слизате долу, превърнати ту в бикове, ту пък в сатири и лебеди^[14], и ги смятате за достойни да раждат богове. Но може би ще кажеш, че хората е трябвало да бъдат създадени, само че по-друг начин, не подобни на нас. И какъв друг образец бих си предоставил, по-добър от този, който познавах като напълно добър? Или трябваше да изработя това същество неразумно, звероподобно и диво? А как щяха да принасят жертви на боговете и да ви отдават другите почести, ако не бяха създадени в този вид? Но когато ви поднасят хекатомби, вие не се бавите, дори ако трябва да идете до Океана, „при етиопците праведни“^[15], а виновника за тези почести към вас и за жертвоприношенията — разпънахте. Така, по въпроса за хората и това е достатъчно.

Сега, ако не възразяваш, ще премина към огъня и неговата позорна кражба. В името на боговете, отговори незабавно на следния въпрос: изгубихме ли нещо от огъня, откакто го имат и хората? Не ще речеш такова нещо. Ами че тази е, мисля, природата на това благо, то съвсем не се намалява, ако някой вземе от него, не угасва, ако някой си запали от него. Направо завист е да пречите на нуждаещите се да си вземат от това, от което вие с нищо не бивате ощетявани. А като сте богове, трябва да бъдете добри, „дарители на блага“^[16], и да стоите извън всяка завист. Та дори целия огън да бях отмъкнал и занесъл на земята, без да оставя нищо от него, пак не бих ви ощетил много: вие нямате нужда от него, защото нито ви е студено, нито варите амброзията, нито ви трябва изкуствена светлина.

А хората използват огъня като необходим и за други цели и особено при жертвоприношенията, за да могат да изпълват улиците с жертвен дим, да палят тамян и да горят бутове върху жертвениците. Аз виждам, че вие особено обичате дима и смятате за най-сладко угощението, когато до небето стигне мирисът на жертвата, „люлян от пушека жертвен“^[17]. Значи, това обвинение би било право противоположно на вашето желание. Чудя се как не заповядвате и на слънцето да не им свети — нали и то е огън, много по-божествен и по-сияен! И него ли обвинявате, че разпилява ваше благо?

Казах. А вие, Хермесе и Хефесте, ако смятате, че нещо в речта ми не е добре, поправете ме, изобличете ме, и аз пак ще се защитя.

ХЕРМЕС

Не е лесно, Прометее, да се борим с такъв силен софист. Но ти бъди доволен, че Зевс не те е чул. Уверен съм, той би ти поставил шестнайсет ястреба, за да ти разкъсват вътрешностите: тъй страшно го обвини, смятайки, че се защитава! Чудя се само на едно: как ти, който си пророк, не си предвиждал, че ще бъдеш наказан за тези неща!

ПРОМЕТЕЙ

И това ми бе известно, Хермесе, зная също, че отново ще бъда освободен. Не след дълго от Тива ще дойде един твой брат^[18] и той ще простреля орела, за който казваш, че ще долети при мене.

ХЕРМЕС

Дано това стане, Прометее, и те видя освободен да пируваш с нас, но не и да разпределяш месо!

ПРОМЕТЕЙ

Бъди спокоен, аз ще пирувам с вас — Зевс ще ме освободи срещу една голяма услуга.

ХЕРМЕС

Каква е тя? Кажи по-бързо.

ПРОМЕТЕЙ

Знаеш ли Тетида, Хермесе? Но... не бива да говоря. По-добре да пазя тайната, за да бъде откуп и цена за освобождаването ми^[19].

ХЕРМЕС

Добре, пази я, титане, щом така е по-добре. — А ние да вървим, Хефесте. Пък и орелът е вече наблизо. — Понасяй мъжки! Дано по-скоро дойде тиванският стрелец, за когото казваш, че ще тури край на мъките ти от птицата!

---

[1] Като син на титана Япет, Прометей е също титан. — Б.пр. ↑

[2] Хезиод, „Теогония“. — Б.пр. ↑

[3] „Илиада“. — Б.пр. ↑

[4] За ораторските занимания на Хермес виж „Разговори на богове“. — Б.пр. ↑

[5] За кражбите на Хермес виж „Разговори на богове“, „Царят е Зевс“. — Б.пр. ↑

[6] Царят е Зевс. — Б.пр. ↑

[7] Прометей принадлежи към поколението на старите богове, потомци на Уран и Гея. Поради това неслучайно по-горе той призовава старите богове Кронос, Япет и Темида. — Б.пр. ↑

[8] Когато титаните се обявили срещу Зевс и искали да го смъкнат от власт, Прометей им изложил вещанието на майка си, според което победата можела да бъде изтръгната не със сила, а с хитрост. Виж Есхил, „Прикованият Прометей“:

*Когато им излагах туй вещание,
дори със поглед те не ме зачетоха.
Като видях това, реших, че най-добре
ще бъде, ако ние двама с майка ми
решим да станем Зевсови поддръжници.*

— Б.пр. ↑

[9] Хезиод, „Деда и дни“. — Б.пр. ↑

[10] Гигантите, синове на Земята, искали да свалят Зевс, но били унищожени от него. — Б.пр. ↑

[11] Арат, „Небесни явления“. — Б.пр. ↑

[12] Прометей преувеличава, виж Софокъл, „Едип в Колон“, където става дума за местността Колон:

*Свещен е този край, над него властвува
бог Посейдон и още — огненосецът,
титанът Прометей.*

— Б.пр. ↑

[13] Всъщност, като говори за хората, Прометей има предвид престъпления и нередности, вършени от самите богове и главно от

Зевс. — Б.пр. ↑

[14] Превърнат в бик, Зевс отвлякъл Европа (виж „Морски разговори“); във вид на сатир овладял Антиопа, а във вид на лебед — Леда. — Б.пр. ↑

[15] „Илиада“. — Б.пр. ↑

[16] „Одисея“. — Б.пр. ↑

[17] „Илиада“. — Б.пр. ↑

[18] Прометей има предвид Херакъл, който е брат на Хермес, защото е син на Зевс. — Б.пр. ↑

[19] Тайната, за която се загатва тук, Прометей разкрива пред Зевс в „Разговори на богове“. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.